

dr hab. Leon Miodoński prof. UWr
Instytut Filozofii Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Koszarowa 3, 51-149 Wrocław
leon.miodonski@uwr.edu.pl

Recenzja pracy doktorskiej mgr Dawida Szombierskiego
Problem granic racjonalności: Poppera polemika ze Schopenhauerem

I. Charakterystyka pracy

Pan mgr Dawid Szombierski podjął się w swojej rozprawie doktorskiej tematu bardzo ciekawego i jednocześnie trudnego. Trudność polegała na komparatystycznym ujęciu dwóch różnych systemów myślenia ukształtowanych w różnych okolicznościach historycznych i filozoficznych – Poppera i Schopenhauera – powiązanych niebagatelną więzią, mianowicie punktem odniesienia dla obu był transcendentalizm Kantowski. Co prawda ukazanie się *Świata jako woli i przedstawienia* i *Logiki odkrycia naukowego* dzieli sporo ponad wiek i wiele transformacji filozofii europejskiej, Autor potrafił przekonująco uzasadnić ten związek. Tak więc rdzeń rozprawy – jak głosi tytuł – stanowi konfrontacja dwóch różnych sposobów rozumienia świata oraz rozumienia nauki, które przy bliższej analizie w niektórych aspektach okazały się zadziwiająco kompatybilne.

Czy Autorowi udało się zrealizować zakładane cele, jakie sformułował we *Wstępie*? Czy w sposób przekonujący wykazał związki między Popperem i Schopenhauerem? Czy wprowadził czytelnika rozprawy w głębsze rozumienie poglądów omawianych autorów? Czy wreszcie praca zawiera istotny moment heurystyczny? Na te wszystkie pytania odpowiadam twierdząco.

II. Ocena rozprawy

Zasadność tematu pracy i poprawność jego sformułowania. Należy podkreślić oryginalność tytułu rozprawy, który adekwatnie odnosi się do treści. Problematyzacja, zawarta w tytule, wynika z gruntownego rozpoznania pola badawczego i świadomości Autora odnośnie złożonego kontekstu historyczno-filozoficznego i problemowego, jaki w konieczny sposób wynika z badań komparatystycznych.

Cel pracy. Cele pracy sformułowano jednoznacznie. Podstawowe tezy badawcze odnoszą się do struktury rozdziałów. I tak pierwsza teza brzmi: „dzieła Schopenhauera wpłynęły na filozofię Poppera” (s. 7). Przy czym Autorowi chodzi przede wszystkim o „logiczny stosunek zachodzący między stanowiskami Schopenhauera i Poppera” oraz wpływ „pozytywny i negatywny” (s. 6). Teza druga, bardziej złożona, dotycząca rozdziału drugiego, brzmi: „Podstawowe podobieństwo między stanowiskami epistemologicznymi Schopenhauera oraz Poppera wynikają z tego, iż obaj myśliciele – tak jak Kant – przestrzegają odróżnienia na logikę i genezę poznania, a także – nawiązując do autora *Krytyki czystego rozumu* – formułują autorskie rozstrzygnięcia problemu demarkacji, ale różnice między ich poglądami z zakresu teorii poznania wynikają z tego, że w inny sposób rozwiązują *problem Kanta*” (s. 8). Tezę trzecią (rozdz. trzeci) sformułowano w następujący sposób: „Podstawowa różnica w stanowiskach metafizycznych Schopenhauera i Poppera polega na tym, że Popper odrzuca klasyczną problematykę metafizyczną, a zamiast niej proponuje podejście ewolucyjne, podczas gdy Schopenhauer próbuje pogodzić pewną formę platonizmu z naukowym obrazem świata, co jest konsekwencją innego rozwiązania problemu demarkacji” (s. 11).

Autor skoncentrował swoje analizy na precyzyjnie określonym obszarze i zakresie pojęciowym, co należy uznać za zdecydowaną zaletę ocenianej pracy. Do zaplanowanych zadań przygotował odpowiednią metodologię, którą zaprezentował we *Wstępie*.

Układ rozprawy. Oceniana praca składa się z trzech rozdziałów podzielonych na szereg podrozdziałów. Pierwszy rozdział – *Nieoczywisty wpływ Schopenhauera na Poppera* – zawiera krytyczną analizę materiału źródłowego dotyczącego zakresu oddziaływania Schopenhauera na Poppera w ujęciu historyczno-filozoficznym. Autor zebrał bardzo ciekawy i nieznany w piśmiennictwie polskim materiał badawczy. Potrafił go krytycznie opracować i sugestywnie zaprezentować. Drugi rozdział – *Schopenhauer i Popper w obliczu problemu fundamentu wiedzy* – obejmuje komparatystyczną analizę stanowisk epistemologicznych obu filozofów i ma on charakter problemowy. Rozdział ten można uznać za kluczowy z punktu widzenia tematyki rozprawy. W trzecim rozdziale – *Schopenhauera krytycyzm epistemologiczny i Poppera krytycyzm antydogmatyczny* – Autor skonfrontował oba stanowiska w historyczno-problemowym kontekście zagadnień biologicznych. Struktura rozprawy jest więc w pełni zasadna i dopracowana pod względem merytorycznym.

Autor swobodnie panuje nad materiałem badawczym. Posiada również cenną umiejętność, wielokrotnie potwierdzaną w tekście, mianowicie sygnalizowanie pewnych problemów, które będą dokładniej omówione oraz rekapitulacji przeprowadzanych analiz, co czyni tekst bardzo

jasnym dla czytelnika. Świadczy to, moim zdaniem, o świadomym kierowaniu narracją i przemyślanej strategii badawczej, co ma istotne znaczenie w przypadku tak złożonych zagadnień. Dzięki opanowaniu narracji zasadniczo unika nużących powtórzeń. Choć i takie można znaleźć w tekście. Także formalna strona pracy nie budzi wątpliwości: są wszystkie konieczne elementy rozprawy akademickiej: wstęp, podział na rozdziały i podrozdziały, adekwatne przypisy dokumentujące proces badawczy, zakończenie, bibliografia oraz streszczenie w języku polskim i angielskim.

Źródła, opracowania i poprawność zapisów bibliograficznych. Szerokie wykorzystanie literatury źródłowej, jak i uzupełniającej, zdecydowało niewątpliwie o walorach ocenianej pracy. Autor w *Bibliografii* umieścił zapewne około 200 pozycji. Nie wszystkie z nich znajdują odzwierciedlenie w tekście. Niemniej rozumiem, że wyznaczają one pewien horyzont intelektualny kształtujący pole badawcze. W odniesieniu do Poppera mamy 44 źródłowe pozycje bibliograficzne obejmującą sporą część jego kluczowych dzieł w języku niemieckim, angielskim, tłumaczenia na język polski oraz reprezentatywną literaturę sekundarną w języku polskim, angielskim i niemieckim. W przypadku Schopenhauera zakres literatury obejmuje 18 źródłowych pozycji bibliograficznych w języku polskim, niemieckim i angielskim oraz odpowiednio w tych językach literaturę sekundarną. Pozostałe pozycje bibliograficzne mają charakter uzupełniający. W mojej ocenie przygotowano w pełni wystarczający materiał dla przeprowadzenia solidnych badań naukowych na poziomie rozprawy doktorskiej. Szkoda, że Autor nie podzielił odpowiednio bibliografii, jak to się zwykło czynić w pracach naukowych. Niektóre publikacje wykorzystane w pracy nie cytuje się już w literaturze przedmiotu, ponieważ są to starsze i niestandardowe wydania z XIX w., albo nieaktualne tłumaczenia na język polski. Brak standardowych wydań historyczno-krytycznych odnośnie literatury źródłowej.

Zapisy bibliograficzne w przypisach i w bibliografii nie budzą wątpliwości, są staranne i we właściwych miejscach. Jedna uwaga: Autor tworzy czasami niepotrzebnie przypisy, w których treść z powodzeniem mogłaby się znaleźć w tekście głównym.

Język rozprawy. Uwagę zwraca bardzo dobry, komunikatywny styl pisarski, jasność i konsekwencja prowadzonego wywodu i przekonywująca argumentacja, przy jednoczesnym zachowaniu charakteru rzetelnej narracji naukowej. Wszystko to świadczy o dużych kompetencjach warsztatowych. Tekst rozprawy przygotowano starannie unikając uchybień typowych dla doktorantów.

III. Uwagi

- (1) Za niewątpliwą zaletę ocenianej pracy uznałbym oryginalny pomysł badawczy, o którym była mowa powyżej, mianowicie próbę konfrontacji dwóch różnych postaw intelektualnych, jednej ukształtowanej w atmosferze spekulacji idealizmu niemieckiego, drugiej w kontekście współczesnego sporu o status poznania naukowego. Właściwie w literaturze przedmiotu nie znam takiego projektu. Co prawda powszechnie wiadomo o Popperwoskich zainteresowaniach Schopenhauerem, ponieważ w niemieckojęzycznej literaturze Schopenhauerowskiej istnieje kilka publikacji na ten temat, niemniej jednak brak takiej konceptualizacji, jaką zaproponował mgr Dawid Szombierski. Za drugą zaletę uznałbym bardzo selektywne podejście do tematu, skoncentrowanie się na zagadnieniach stricte epistemologicznych i konsekwentne trwanie na określonym polu badawczym. W ten sposób Autor uniknął mało heurystycznego sporu o pesymizm, albo o spoistość filozofii Schopenhauera.
- (2) Z ograniczonej perspektywy interpretacyjnej, czyli koncentrowaniu się na zagadnieniach epistemologicznych i stosunku do poznania naukowego wynika jednak zasadniczy problem: Czytelnik może odnieść wrażenie, że Schopenhauer to XIX wieczny protoplasta współczesnej filozofii nauki, a w każdym bądź razie myśliciel wyraźnie zorientowany scjentyistycznie. Problem polega na tym, że tak nie jest. Schopenhauerowi chodziło o „prawdziwą filozofię”.
- (3) Proponuję zweryfikować pewne pojęcia zastosowane w pracy, które nie zupełnie odpowiadają źródłowemu znaczeniu. Podaję tylko dwa przykłady, ale bardzo ważne z punktu widzenia metafizyki Schopenhauera: „negacja woli istnienie” (s. 35 i n.) nie odpowiada niemieckiemu „die Verneinung des Willens zum Leben”. Sformułowanie niemieckie nie wskazuje na „istnienie” lecz na życie. *Milosierdzie* (s. 35, zwłaszcza 152) kieruje nas do koncepcji Augustiańskiej i rdzenia etyki chrześcijańskiej, a Schopenhauerowi chodziło dosłownie o *das Mitleid*, czyli współczucie w pewnym bardzo jasno określonym znaczeniu: *das Leid* = cierpienie, czyli jakby wspólnie cierpieć (mit-Leiden), łączyć się we wspólnym cierpieniu, głęboko rozumieć cierpienie innego. Schopenhauer bardzo jasno wskazuje na sanskrycką dyrektywę moralną *tat twam asi* wyrażającą podstawowy instynkt moralny.
- (4) Baron de Buffon określał sumaryczną historię naturalną Ziemi na ok. 123 lata i co istotne, doszedł do tego w sposób eksperymentalny, przyczyniając się do całkowitego

upadku modelu historia sacra zakładającego historyczność rzędu ok. 6 tys. lat. Przytoczone źródło nie jest w tym wypadku wiarygodne (s. 128). Warto przy tym dodać, że Kant posługiwał się pojęciem *miliony stuleci* odnośnie historii naturalnej, natomiast Schopenhauer *kilka milionów* lat. Z tego faktu wynika istotna konsekwencja: obaj filozofowali na gruncie historycznym, z tym, że Kant dostrzegał głębszą logikę procesualności historycznej ukierunkowanej na cel, natomiast Schopenhauer przeciwnie, uważał, że nie ma ona racjonalnego sensu, chociaż bardzo mocno zajmowała go chronologia rozmaitych zdarzeń historyczno-kulturowych – było to skutkiem jego metafizyki. Był on właściwie jednym z niewielu wyjątków tego okresu. Ponieważ aż do połowy XX wieku w myśli niemieckiej dominowała szkoła historyczna obejmująca nauki humanistyczne i społeczne (filozofia, prawo, ekonomia, politologia).

- (5) Jeśli chodzi o pojęcia, nie podoba mi się *naoczność* (s. 73 i in.). Chodzi tu o termin często używany przez Kanta i Schopenhauera – w oryginale *die Anschauung*, czyli ogląd jako prosta percepcja obiektywnego świata. Niestety *naoczność* w dalszym ciągu ma się dobrze mimo najnowszych tłumaczeń dzieł Kanta.
- (6) Warto zwrócić uwagę na jedno nieco większe powtórzenie – *passus* na s. 58.
- (7) Kwestia używania przez Schopenhauera pojęcia *idei* stanowiła i stanowi nadal przedmiot licznych interpretacji. Skłaniam się do stanowiska Aleksandry Bugli, że należałoby je interpretować wyłącznie jako element świata przedstawień. Zresztą pojęcie to, jak wiele innych, ulegało w jego filozofii znacznej transformacji. Stanowisko Autora jest niejednoznaczne (s. 132-133). Dodać można, że oprócz Lamarcka chyba bardziej zdecydowane znaczenia miał Blumenbach z jego pojęciem *Bildungstrieb*, które stanowiło inspirację przyw konceptualizacji pojęcia woli. Blumenbach położył kres preformistycznemu rozumieniu przyrody na rzecz czystej samoorganizacji i procesualności przyrody bez perspektywy teleologicznej, jak np. u Kanta.
- (8) Nie podoba mi się ostatni akapit podr. 3.2.1., ponieważ (a) Schopenhauer nie „łączył platonizmu z naukami empirycznymi”, (b) nie sposób przekroczyć horyzont możliwej interpretacji świata na określonym poziomie wiedzy.

IV. Wniosek końcowy

Przy ocenie pracy doktorskiej za najważniejsze kwestie należy uznać pomysł badawczy, oryginalność stawianych tezy oraz poziom przeprowadzonych badań. Pan mgr Dawid Szombierski, Autor rozprawy *Problem granic racjonalności: Poppera polemika ze Schopenhauerem* wykazał się wszechstronną i dogłębną znajomością literatury źródłowej, jak również daleko idącą dojrzałością i samodzielnością badawczą. Przygotował bardzo dobrą rozprawę doktorską charakteryzującą się wieloma walorami merytorycznymi, jasnym, precyzyjnym językiem i oryginalnym, wieloaspektowym ujęciem mało eksplorowanego tematu. Bez najmniejszych wątpliwości uważam, że spełnia ona wszystkie wymagania merytoryczne, metodologiczne i formalne. W związku z tym zwracam się do Rady Naukowej Instytutu Filozofii Uniwersytetu Śląskiego o dopuszczenie Pana mgr Dawida Szombierskiego do dalszego toku przewodu doktorskiego.

Wrocław, dnia 5 czerwca 2025 r.

